

KAMU BORÇ STOKUNUN AZALTILMASINDA MALİYE POLİTİKALARININ ROLÜ

THE ROLE OF FISCAL POLICIES IN REDUCING THE PUBLIC DEBT STOCK

Zeliha GÖKER*

ÖZET

Bu çalışmada sıkı maliye politikalarının genişletici etkileri üzerinde durularak kamu borç düzeyinin azaltılmasındaki rolü incelenmiştir. Mali disiplinin başarısı sıkı maliye politikalarının kompozisyonuna, kapsam ve sürekliliğine, beklentilere ve başlangıçtaki borç düzeyine yakından bağlıdır. Sıkı maliye politikalarının kamu borç düzeyini ya da bütçe açığını azaltabildiği ölçüde başarılı olduğu kabul edilerek çalışmada, Türkiye’de uygulanan maliye politikalarının bu anlamda başarılı olup olmadıkları araştırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Mali Disiplin, Kamu Borçları, Maliye Politikaları.*

ABSTRACT

In this paper expansionary fiscal contractions and their role in reducing the public debt ratio are examined. The important determinants of the success of fiscal contractions are specified by the composition, size and persistence of fiscal adjustments, the expectations and the initial level of public debt. The success of tight fiscal policies is determined by the ability to reduce debt stock or primary deficit. In this manner of success the fiscal policies in Turkey are researched.

Keywords: *Fiscal Discipline, Public Debt, Fiscal Policies, Fiscal Contraction.*

GİRİŞ

Son yıllarda pek çok ülkenin önemli makro ekonomik sorunlarından birini artan kamu borçları oluşturmaktadır. Sorunun çözümü amacıyla ülkeler tarafından farklı politikalar üretilmekle beraber esas olarak, kamu bütçesinin GSYİH'nın belli bir oranında faiz dışı fazla vermesine dayalı sıkı maliye politikası uygulamaları ön plana çıkmaktadır. Ancak bu noktada uygulanan politikaların sonuçlarına ilişkin bir görüş birliği mevcut değildir. Geleneksel Keynesyen söylem bu politikaların daraltıcı etkilerine dikkati çekerken, ampirik gözlemlerden hareketle sıkı maliye politikalarının genişletici etkilerine dikkati çeken farklı yaklaşımlar da mevcuttur.

Sıkı maliye politikalarının genişletici etkileri üzerinde duran ve günümüzde yaygın olarak kabul gören ikinci yaklaşımın temel hedefi faiz dışı kamu harcamalarını azaltarak, faiz dışı bütçe fazlasını artırmak ve böylece servet ve güven etkisi yaratarak özel tüketimin ve özel yatırımın artmasını sağlamak ve bu suretle büyüme oranını olumlu etkilemek olarak özetlenebilir.

Bu yaklaşımın Türkiye'de de 1990'lı yıllar ile birlikte yaygın kabul gördüğü ve uygulanan politikalara da yansıdığı söylenebilir. Bu dönemde para politikası sadece fiyat istikrarını sağlamak için kullanılırken, maliye politikasının temel önceliği mali disiplini gerçekleştirerek, makro istikrarı koruyacak faiz dışı fazlaya ulaşmak olarak belirlenmiş, uygulanan daraltıcı politikaların genişletici etkilerine güvenilmiştir. Böylece, kamu borçlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ve borç stokunun azaltılması, maliye politikalarının tek hedefi olmuştur.

Bu çalışmada öncelikle sıkı maliye politikalarının etkilerine ilişkin farklı görüşler ortaya konularak, bu politikaların hangi hallerde genişletici etkiler yaratmak suretiyle borç sorununun çözümünü kolaylaştırdığı incelenecektir. Çalışmanın izleyen kısmında ise kamu borçlarının azaltılmasında, uygulanan sıkı maliye politikalarının harcama-gelir kompozisyonunun önemi üzerinde duran görüş çerçevesinde politika bileşiminin önemi ve başarı kriteri üzerinde durularak, bu çerçevede 1990 sonrası dönemde Türkiye'de hangi yıllarda, ne tür sıkı maliye politikaları uygulandığı ve bu politikaların kamu borç düzeyinin azaltılmasındaki başarısı araştırılacaktır.

SIKI MALİYE POLİTİKALARININ ETKİLERİNE İLİŞKİN FARKLI YAKLAŞIMLAR

1970'li yıllarda artmaya başlayan kamu borç stoku /GSYİH oranları ülkeleri, bütçelerini iyileştirmek, borç oranlarını düşürmek amacıyla bazı istikrar tedbirleri uygulamaya yöneltmiştir. Hedef kamu borç stoku/GSYİH

oranını düşürmek olduğunda bu, ya kamu borç stokunu azaltmak suretiyle ya da GSYİH'ı artırmak suretiyle sağlanabilir.

Borç oranını düşürmek amacıyla uygulanan büyüme temelli politikalarda para ve maliye politikaları toplam talebi ve dolayısıyla da ekonominin büyüme oranını artıracak şekilde birlikte kullanılmaktadır. Domar'ın (1993:476) belirttiği gibi “borç yükü sorunu aslında büyüyen ekonomiye ulaşma sorunudur. Borç sorununun çözümü, finansal dar ceket giymeye çalışmak ile değil, GSYİH'da daha hızlı büyüme ile çözülebilir. Üstelik bu arzulanan da bir sonuçtur.”

Bu politikanın alternatifi olan tasarruf temelli politikalarda ise kamu bütçesinde tasarruf, sıkı maliye politikaları ile sağlanmaktadır ve para politikasının tek hedefi fiyat istikrarını sağlamak ile sınırlıdır. Ancak bu noktada sıkı maliye politikalarının ekonomide bir durgunluğa ve ulusal gelirin azalmasına yol açıp açmayacağı önemli olmaktadır. Çünkü Keynesyen yaklaşıma göre, sıkı maliye politikaları toplam talebin azalmasına neden olacağı için ekonomik büyüme bundan olumsuz etkilenmektedir. Talep azalışı devletin tüketim ve yatırım harcamalarını azaltması yoluyla doğrudan olabileceği gibi, vergi artışı veya transfer harcamalarının kısıtlanması nedeniyle harcanabilir gelirleri düşen hanehalkının tüketiminin azalması şeklinde dolaylı da olabilir. Çarpan etkisi ile kamu tüketim ve yatırım harcamalarındaki kesinti, vergi artışı ya da transfer harcamalarındaki kesintiye göre daha daraltıcı bir sonuç yaratmaktadır. Üstelik kamu harcamalarının ve özel tüketim harcamalarının azalması sonucu ortaya çıkan üretim düşüşü, özel yatırımları da olumsuz etkilerse (hızlandırıcı etkisi) toplam talepteki düşüş daha da fazla olmaktadır.

Toplam talebin azalması sonucu üretimin düşmesiyle kamu borç stoku /GSYİH oranı iki şekilde olumsuz etkilenir; birinci etki doğrudan paydanın azalması ile ortaya çıkarken ikinci etki, üretimdeki azalış nedeniyle vergi gelirlerinin otomatik olarak azalması ve işsizlikle ilgili harcamaların artması sonucu birincil fazlanın (açığın) azalması (artması) ile ortaya çıkmaktadır.

Ancak bazı ülke deneyimlerinden hareketle belirli koşulların varlığı halinde geleneksel Keynesyen sonucun aksinin geçerli olabileceği, çarpan etkisinin geleneksel söylemden farklı olarak negatif olabileceği üzerinde durulmaktadır. İrlanda (1986-89) ve Danimarka'da (1983-86) dönemlerinde yaşanan deneyimler, sıkı maliye politikalarının genişletici etkilerine dikkati çeken önemli ampirik gözlemler olarak literatürde yer almaktadır. Söz konusu dönemlerde uygulanan sıkı maliye politikaları ile özel tüketim kümülatif olarak Danimarka'da %17.7, İrlanda'da %14.5 artarken, yine kümülatif olarak kamu bütçe açığı/GSYİH oranı Danimarka'da %9.5,

İrlanda'da %7.2 oranında azalmıştır (Giavazzi ve Pagano 1990)¹. Bu ülkelerin deneyimlerinden hareketle, geleneksel Keynesyen söylemin aksine, uygulanan sıkı maliye politikalarının hangi hallerde genişletici etkilerinin söz konusu olabileceği, başarı koşulları ve uygulanabilirlikleri literatürde yaygın olarak tartışılmaktadır.

Pek çok durumda durgunluğa yol açan sıkı maliye politikaları ile kısa dönemde ekonomik büyüme sağlayan sıkı maliye politikaları birbirinden çok farklı değildir. Ancak farklı sonuçların ortaya çıkmasında birbiriyle ilişkili bazı faktörler önemli olmaktadır. Bu faktörler, mali daralmanın büyüklüğü ve sürekliliği, başlangıçtaki kamu borç stoku /GSYİH oranının düzeyi, beklentiler ve uygulanan maliye politikalarının kompozisyonu olarak sıralanabilir.

Giavazzi ve Pagano (1995), McDermott ve Wescott (1996) mali daralmaların büyük çaplı ve sürekli olması halinde kısa dönemde büyümenin olumlu etkilendiğini, tersine kısa süreler için, küçük oranlardaki mali daralmaların ise basit Keynesyen sonuçlar yarattığını savunmaktadırlar. Söz konusu çalışmalarda güven etkisi ve beklentiler öne çıkarılarak, en azından iki sene devam eden büyük çaplı sıkı maliye politikalarının, politikacıların borç oranını düşürmedeki kararlılıklarının ve ciddi bir politika değişikliğinin göstergesi olarak algılanması üzerinde durulmakta, sıkı maliye politikaları sonucu gelecekte vergilerin azalacağı beklentisinin özel tüketim ve yatırım harcamalarının artmasını sağladığı ifade edilmektedir. Blanchard (1990) ise kararlı ve geniş kapsamlı olarak uygulanan sıkı maliye politikası değişikliklerinin, gelecekte uygulanacak maliye politikalarına ilişkin belirsizliği ortadan kaldırmak suretiyle ihtiyat saikli tasarrufların azalmasını sağlayarak talep ve üretim artışı yaratacağını belirtmektedir.

Sutherland (1995) ve Perotti (1996a)'nin çalışmalarında ise mali daralmanın ya da genişlemenin etkisi başlangıçtaki borç düzeyi ile yakından ilişkilidir. Düşük borç düzeyinde mali genişleme halinde bir borç krizi ve dolayısıyla da vergi artışı tehdidi olmadığı için geleneksel Keynesyen sonuçlar ortaya çıkarken, yüksek borç düzeyinde genişletici politikalar, artan vergilerin şimdiki nesil tarafından ödenmesini gerektireceği için daraltıcı etkiler yaratmaktadır.

Beklentilerin ön plana çıkarıldığı Bertola ve Drazen (1993)'in modelinde ise, bugün uygulanan maliye politikalarının etkisi, gelecekte uygulanacak maliye politikalarına ilişkin yaratılan beklentilere bağlıdır. Bu anlamda daraltıcı olduğu düşünülen politikalar, eğer gelecekte tam tersi

---

¹ Danimarka'da sağlanan iyileşmede esas belirleyici unsurun söz konusu dönemde devletin yoğun olarak dış borçlanması ve Merkez Bankası'nın sıkı maliye politikasının etkilerini yumuşatmak için izlediği gevşek para politikası olduğu da iddia edilmektedir (Bibow, 2004)

yönde bir politika değişikliği beklentisi yaratırsa genişletici etkiler ortaya çıkabilmektedir. Modelde, kamu tüketim düzeyinin düşük olduğu durumda kamu harcamalarındaki artış, özel tüketim üzerinde neo-klasik etkiler yaratırken, yüksek kamu tüketimi düzeyinde kamu tüketimindeki ilave artış, yakın gelecekte kamu tüketiminin ve vergilerin azalacağı beklentisi yaratması nedeniyle özel tüketimi uyarılmaktadır. Dolayısıyla kamu tüketim düzeyi yüksek iken, kamu tüketimi ile özel tüketim arasında Keynesyen bir ilişki söz konusudur². Giavazzi ve Pagano(1990)'nun çalışmasında ise geleneksel Keynesyen yaklaşım, beklentileri göz ardı ettiği için eleştirilerek, eğer mali daralma kamu harcamalarının GSYİH'daki payının sürekli olarak azalacağı beklentisi yaratırsa bu durumda bireylerin, hem gelecekte ödenecek vergilerin bugünkü değeri azalacağı için sürekli gelirlerine ilişkin tahminlerini yükseltmeleri, hem de daha önce devlet tarafından sağlanan hizmetlerin artık piyasadan sağlanması sonucunda, cari ve planlanan tüketimlerini artıracakları ileri sürülmektedir.

Alesina ve Perotti (1995-1996) ve Perotti (1996 b) nin çalışmalarında ise daraltıcı maliye politikalarının kompozisyonu üzerinde durulmakta ve OECD ülkelerini kapsayan araştırmalarında transfer harcamalarında ve kamu ücretlerinde yapılan kesintinin borç oranını, vergi artışları veya kamu yatırımlarındaki kesintiye göre daha önemli oranda düşürdüğü ileri sürülmektedir. Söz konusu çalışmalara göre mali disiplinin başarılı olmasında kesinti yapılan kamu harcamalarının kompozisyonu üç nedenle önemli olmaktadır. Birincisi beklenti etkisi; yapılan kesintinin sürekli olup olmayacağına ilişkin beklenti, harcama türlerine göre farklılık göstermektedir. Kısa dönemde yatırım harcamalarında yapılan bir kesinti bireyler tarafından daha az hissedilmesine karşılık bu kesintinin bütçe üzerindeki etkisi oldukça rahatlatıcı ve hızlıdır. Ancak bu kesintinin uzun süre devam etmesi beklenemez çünkü uzun dönemde üretim kapasitesinin azalması anlamında önemli bir maliyeti söz konusudur. Buna karşılık refah ve sosyal güvenlik harcamalarında yapılacak kesintilerin daha uzun dönem sürdürülebileceğine ilişkin beklentiler, vergi düzeyinde sürekli bir azalmaya işaret ettiği için servet etkisi yaratarak özel tüketimi uyarılmaktadır. İkinci etki politik güven etkisi, çalışanlar ve emeklilerin oy potansiyeli düşünüldüğünde, bu gruba yapılan harcamalardaki kesintiler, yeniden seçilememesi anlamında ciddi bir politik risk taşımaya rağmen, politikacıların bu riski alacak kadar kararlı olduklarını gösterdiği için politik güven etkisi yaratarak mali disiplinin başarı şansını artırmaktadır. Sonuncu etki ise emek piyasası etkisidir. Ücret dışı kamu harcamalarında yapılan bir kesintinin emek piyasasına doğrudan bir

---

² Sutherland (1995) ve Perotti (1996a) modellerinde normal dönemlerde (borç düzeyinin düşük olduğu durum) Keynesyen, normal olmayan dönemlerde (yüksek borç düzeyinde) ise Keynesyen olmayan etkiler ortaya çıkarken, Bertola ve Drazen (1993) modelinde tersine, normal dönemlerde Keynesyen olmayan (neo-klasik), normal olmayan dönemlerde ise Keynesyen etkiler söz konusu olmaktadır.

etkisi söz konusu değilken, kamu ücretlerinin ve istihdamının azaltılması, birim emek maliyetini düşürmek suretiyle firmaların rekabet güçlerinin ve dolayısıyla da karlarının artmasını sağlayarak daha çok yatırım olanağı yaratmaktadır.

SIKI MALİYE POLİTİKALARININ GENİŞLETİCİ ETKİSİ

Geleneksel Keynesyen söylemin aksine sıkı maliye politikalarının, belirli koşulların varlığı halinde genişletici etkileri üzerinde duran çalışmalarda, bu politikalarının makro ekonomik etkileri hem talep, hem de arz yönünden ayrı ayrı incelenmektedir. Talep yönünden, uygulanan politikaların, servet ve güven etkileri yoluyla özel harcamalar üzerindeki etkisi araştırılırken, arz yönünden işgücü maliyetlerine etkisi önemli olmaktadır.

Servet Etkisi

Maliye politikaları, faiz oranları sabitken, gelecekteki harcanabilir geliri etkileyerek veya gelecekteki harcanabilir gelir akımı veri iken, faiz oranlarını etkileyerek servet etkisi yaratmaktadır.

Faiz oranları sabitken, harcanabilir gelir akımı kamu harcamaları veya vergilerde yapılacak değişikliklerle belirlenmektedir. Kamu harcamaları artırıldığında, harcanabilir gelir ve tüketim bir yandan artan istihdam sonucu yaratılan gelir ile artarken, diğer yandan gelecekte ödenecek vergilerin bugünkü değerinin artması nedeniyle azalmaktadır. Bireylerin kredi kısıtlı olması halinde birinci etki, başlangıçtaki borç düzeyinin çok yüksek olması halinde ise ikinci etki daha baskın olmaktadır. Dolayısıyla normal zamanlarda kamu tüketimi ile özel tüketim harcamaları arasında pozitif, Keynesyen korelasyon, borç düzeyinin çok yüksek olduğu, normal olmayan dönemlerde ise negatif, Keynesyen olmayan korelasyon söz konusu olmaktadır (Alesina ve Perotti,1998:208)

Benzer şekilde vergiler artırıldığında kredi kısıtlı bireylerin harcanabilir gelirleri azaldığı için tüketim harcamaları da azalmaktadır. Ancak kamu harcamalarının düzeyi değişmezken, bugün vergilerin artırılması gelecekte daha az vergi artışı beklentisi yaratırsa ya da gelecekle ilgili belirsizliği ortadan kaldırarak tasarrufların azalmasını sağlarsa bu durumda tüketim artabilmektedir (Blanchard 1990). Üstelik eğer başlangıçta borç düzeyi çok yüksek ve vergi oranları arttıkça vergilerin kaynak dağılımını bozucu etkileri de artıyorsa, bu şekilde bir vergi düzleştirmesi ile ikinci etki daha da baskın hale gelebilmektedir.

Gelecekteki harcanabilir gelir akımı veri iken sıkı maliye politikaları ile faiz oranlarının düşürülebildiği durumda ise, bireylerin ellerindeki menkul kıymetlerin nominal değerlerinin artması sonucu özel tüketim harcamalarının artması sağlanarak genişletici etki yaratılabilmektedir.

Güven Etkisi

Kamu borç stoku /GSYİH oranının yüksek olduğu ülkelerde faizler, borcun ödenmeme riski ve enflasyon riski nedeniyle yüksektir. Ancak maliye politikasında kararlı, bütçe açıklarını azaltmaya yönelik değişiklikler bu risklerin, dolayısıyla da faiz oranının düşmesinde etkili olmaktadır. Bu yönde sağlanan güven etkisi, faiz oranına duyarlı özel talep unsurlarını, özellikle de yatırımları uyarmaktadır (Alesina ve Perotti,1998:209).

Emek Piyasası

Sıkı maliye politikaları birim emek maliyetini düşürebildiği, firmaların rekabet gücünü artırabildiği ölçüde genişletici etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle kamu ücretlerinin ve kamu istihdamının azaltılmasının emek piyasasına etkisi önemlidir. Çünkü kamu istihdamının azaltılması toplam emek talebini azalttığı için, kamu ücretlerindeki düşme ile birlikte birim emek maliyetini de düşürerek firmaların rekabet gücünü artırmaktadır. Ancak gelir vergisi, sosyal güvenlik kesintileri gibi emekten alınan vergilerin artırılması halinde ise, vergi sonrası gelirden ortaya çıkan azalmayı telafi etmek üzere çalışanların ücret artış talebi, birim ücretleri ve dolayısıyla firmaların rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Alesina ve Perotti (1998) OECD ülkelerinde maliye politikalarının ekonomiye asıl etkilerinin, görece birim emek maliyeti ve dolayısıyla firmaların maliyetlerini etkiledikleri ölçüde ortaya çıktığını savunmaktadırlar.

SIKI MALİYE POLİTİKALARININ BİLEŞİMİ VE BAŞARI KRİTERİ

Yukarıda üzerinde durulduğu gibi sıkı maliye politikalarının genişletici etkileri, aslında birbirinden bağımsız olmayan farklı faktörlerle açıklanmaktadır. Çoğunlukla OECD ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ülke uygulamalarının dikkate alındığı literatürde esas olarak, bu ülkelerde uygulanan sıkı maliye politikalarının harcama-vergi bileşiminin önemi üzerinde durulmaktadır. Çünkü aynı ölçüde daraltıcı ancak farklı bileşimdeki maliye politikalarının makro ekonomik büyüklüklere etkisinin farklı olmasından kaynaklı olarak, kamu borç oranının düşürülebilmesi anlamında başarıları da farklı olabilmektedir. Söz konusu çalışmalarda iki farklı bileşimde sıkı maliye politikası üzerinde durulmaktadır. Birinci tip bileşimde, transfer ve sosyal güvenlik harcamaları azaltılırken, kamu istihdamı ve kamu ücretleri düşürülmekte ve vergi gelirleri artışı daha çok dolaylı vergilere dayanmaktadır. Hanehalkının doğrudan vergi yükünün ise azaltılması öngörülmektedir. İkinci tip bileşimde ise önemli oranda vergi artışları söz konusudur. Özellikle bu artışlar sosyal güvenlik ve gelir vergisi gibi doğrudan vergilerde ortaya çıkmaktadır. Harcama kesintileri ise yatırım harcamalarında yapılmakta, kamu ücretlerine ve kamu istihdamına, transfer

harcamalarına dokunulmamaktadır. Her iki tip politika bileşiminin aynı büyüklükte olmasına rağmen, birinci tip politika bileşiminin genişletici etkiler yaratarak daha başarılı, ikinci tip politika bileşiminin ise bütçenin daha da kötüleşmesine neden olarak daraltıcı sonuçlar ortaya çıkardığı savunulmaktadır.

Birinci tip politika bileşiminin başarılı olmasının nedeni, bu ülkelerde toplam kamu harcamaları içinde çok önemli bir paya sahip olan kamu ücretleri ile transfer harcamalarının azaltılmasının bütçe üzerindeki olumlu etkisi yanında, kamu ücretlerinin ve kamu istihdamının azaltılmasının birim emek maliyetini düşürmesi ve dolayısıyla da firma karlılığının artması sonucu üretimin teşvik edilmesi olarak açıklanmaktadır. İkinci tip politika bileşiminin ise iki nedenle başarısız olduğu ileri sürülmektedir. Birincisi, yatırım harcamalarında yapılan kesintinin kısa vadede bütçede geçici bir rahatlama yaratması ve seçmenler tarafından, ücretlerde yapılacak bir kesintiye göre daha az hissedilmesine karşılık, uzun vadede ekonomide sermaye stokunun azalmasına neden olması, ikincisi ise, gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkılarının artırılması nedeniyle vergi sonrası gelirleri azalan çalışanların, bu azalışı telafi edecek ücret artışı talebinde bulunmaları sonucu artan birim ücretlerin, karlılığı ve üretimi olumsuz etkilemesi olarak açıklanmaktadır (Alesina ve Perotti, 1996:16).

Makro ekonomik sonuçlarına bakıldığında uygulanan politikaların başarılı olması halinde yatırımlar ve ekonomik büyüme oranı artmaktadır³. Ancak bölüşüm açısından, bu politikaların yükü çalışanlar üzerinde kalmaktadır, karların payı artarken ücretlerin GSYİH içindeki payı azalmaktadır. Politikaların başarısız olması halinde ise tam tersi sonuçlar ortaya çıkmakta, büyüme ve yatırımlar azalırken, gelir dağılımı ücretliler lehine değişmektedir.

Farklı bileşimde uygulanan sıkı maliye politikalarının olası farklı etkilerini ortaya koyabilmek ve döngüsel (cyclical) faktörlerin etkisini azaltabilmek amacıyla görece olarak büyük bütçe değişiklikleri üzerinde durmak analizi kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle mali disiplini sağlamak amacıyla uygulanan politikaların sıkı maliye politikası sayılabilmesi için birincil açık(fazla)/GSYİH oranının t ve t-1 yılları arasındaki farkı olarak tanımlanan mali baskı oranının, tedbirlerin uygulandığı yılda en azından %1.5 oranında düşmesi (artması) veya birbirini takip eden iki yılda, her yıl için %1.25 oranında düşmesi (artması) gerekmektedir (Alesina ve Perotti, 1996:11). Bu tanımlama ile sıkı maliye politikalarının bir yıl ya da iki yıl

---

³ Bazı araştırmalarda ise tersi savunulmakta, ekonomi büyüme durumundayken uygulanan sıkı maliye politikalarının başarılı olduğu ileri sürülmektedir (bkz.Hagen vd., 2002)

sürdüğü varsayımı yapılmış ve toplam bütçe açığı yerine birincil açık esas alınarak, mali değişkenlerdeki ihtiyari değişiklikler üzerinde durulmuştur.

Uygulanan sıkı maliye politikalarının başarısı ise, mali disiplin sonucu bütçe açığında ya da kamu borç stoku / GSYİH oranında sağlanan iyileşmenin sürekli olup olmadığı ile belirlenmektedir. Bu anlamda politikaların başarılı sayılması için ya sıkı maliye politikalarının uygulandığı dönemi takip eden üç yılda birincil açık/ GSYİH oranı ortalamasının, sıkı maliye politikalarının uygulandığı dönemdeki düzeyinden en az %2 oranında daha düşük olması ya da sıkı maliye politikalarının uygulanmasından üç yıl sonra kamu borç stoku /GSYİH oranının, üç yıl önceki düzeyinin %5 altında olması gerekmektedir (Alesina ve Perotti,1996:12).

Çalışmanın izleyen bölümünde bu çerçevede Türkiye’de sıkı maliye politikası uygulamaları ve başarılı olup olmadıkları değerlendirilmektedir.

TÜRKİYE’DE SIKI MALİYE POLİTİKASI DÖNEMLERİ VE SONUÇLARI

Türkiye’de özellikle 1990 sonrası dönem, kamu borç oranının hızla arttığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Kamu sektöründe öncelikli hedefin mali disiplin olduğu bu dönemde esas olarak sıkı maliye politikalarının genişletici etkilerine güvenildiği, bu çerçevede uygulanan maliye politikasının ise sadece borç sorununun çözümüne odaklandığı görülmektedir. Sıkı maliye politikası uygulamaları ile 1994 yılından itibaren kamu bütçesinde sürekli faiz dışı bütçe fazlası verilmesine rağmen kamu borç oranının azaltılmasında henüz bir başarı sağlanamamıştır. Bu nedenle sürekli daraltıcı politikaların uygulandığı bu dönemde, yukarıda yapılan tanım kapsamında hangi yıllarda görece olarak büyük bütçe değişiklikleri yaşandığının belirlenmesi ve bu yıllarda uygulanan politikaların harcama-gelir bileşiminin tesbit edilerek, borç oranının düşürülmesinde ne ölçüde başarılı olduklarının değerlendirilmesi önemli olmaktadır.

Bu bölümde 1990-2003 yılları arasında öncelikle yukarıdaki tanım kapsamında hangi yıllarda sıkı maliye politikası uygulandığı belirlenmekte, görece olarak büyük bütçe değişiklikleri üzerinde durularak, uygulanan sıkı politikaların olası farklı etkileri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Daha sonra da bulunan dönemlerde uygulanan sıkı maliye politikasının bileşimi, makro ekonomik sonuçları ve politikaların, borç oranını ya da bütçe açığını azaltması anlamında başarılı olup olmadıkları incelenmektedir.

Türkiye’de yukarıda yapılan tanım kapsamında ve ele alınan dönemde sıkı maliye politikalarının 1994, 1998 ve 2000 yıllarında uygulandığı görülmektedir. Birincil açık (fazla)/GSYİH oranının bir önceki yıldan farkının yüzdesi olarak tanımlanan mali baskı oranı 1994 ve 1998 yılları için

4.6, 2000 yılı için 3.9 olarak hesaplanmıştır. Ancak uygulamalar söz konusu yıllarla sınırlı kalmış, takip eden yıllarda mali baskı oranı düşerek, 1995, 1999, 2001 yılları için sırasıyla -0.4, -2.5, 0.9 olmuştur.

Bu yıllarda uygulanan sıkı maliye politikalarının başarılı olup olmadığına ise yine yukarıda açıklanan kriterlere göre bakıldığında sadece 1994 yılındaki uygulamaların ikinci kriter gereği başarılı olduğu görülmektedir. 1994 yılında 0.51 olan toplam kamu borç stoku/GSYİH oranı üç yıl sonra 0.42 olmuş, %9 azalmıştır. 1998 ve 2000 yıllarında ise azalma yerine borç oranı artmış, 1998 yılında 0.42 olan toplam kamu borç stoku/ GSYİH oranı üç yıl sonra 1.0 ve 2000 yılında 0.53 olan toplam kamu borç stoku/ GSYİH oranı ise 2003 yılında 0.83 olmuştur. Kullanılan kriter gereği 1998 ve 2000 yıllarında uygulanan sıkı maliye politikaları, kamu borç stoku/GSYİH oranının düşürülmesinde başarılı olamamışlardır.

Politikaların birincil açık(fazla)/GSYİH oranını düşürmedeki (artırmadaki) başarısı değerlendirildiğinde ise her üç yıl da başarısızdır. Bu noktada iki kriter arasındaki ilişki dikkate alındığında faiz dışı bütçe fazlası/GSYİH oranını artırmada başarısız olan politikaların, borç stokunu azaltması anlamında başarılı olması beklenemez. Bu nedenle 1994 yılında uygulanan politikaların başarısının geçici olması, sonraki dönemlerde borç stokunun yine artış trendine girmesi, faiz dışı bütçe fazlası/GSYİH oranında gerekli iyileşmenin sağlanamaması ile açıklanabilir. Ancak yine de geçici başarılı olan 1994 yılı maliye politikası uygulamalarının diğer yıllardaki uygulamalardan farkının ortaya konması, daraltıcı politikaların bileşiminin önemini açısından dikkati çekmektedir.

1994 yılında uygulanan sıkı maliye politikalarını toplam kamu borç stoku/GSYİH oranını üç yıl sonra %5'ten fazla düşürdüğü için başarılı, diğer yılları başarısız kabul ederek uygulanan maliye politikalarının kompozisyonu aşağıda incelenmiştir.

Ekte yer alan bütün tablolarda sırasınca, önce ve sonrasında, sırasıyla, sıkı maliye politikasının uygulandığı yılı, bu yıldan önceki iki yılın ortalamasını ve takip eden iki yılın ortalamasını tanımlamaktadır.

Kamu borç stoku/ GSYİH oranının azaltılmasında başarılı olarak tanımlanan 1994 yılı ile başarısız olarak tanımlanan 1998 ve 2000 yıllarında uygulanan sıkı maliye politikalarının bileşimine bakıldığında, 1994 yılının diğer iki yıldan farklı olduğu görülmektedir. 1994 yılında kamu gelirleri artırılıp faiz dışı kamu harcamaları azaltılırken, diğer iki yılda kamu gelirleri ve faiz dışı kamu harcamalarının birlikte arttığı görülmektedir.

Tablo I'den izlendiği gibi 1994 yılında transfer harcamaları artarken faiz dışı kamu harcamalarındaki azalma özellikle kamu personel harcamalarında ve kamu yatırımlarında önemli bir düşüş ile sağlanmıştır. Tablo II'den kamu personel harcamalarındaki azalmanın hem reel işgücü maliyetlerinin

düşürülmesi hem de kamu istihdamının azaltılması ile sağlandığı görülmektedir. Kamu kesimi reel işgücü maliyetinin 1994 yılından önceki değeri, 1994 yılından sonraki değeri ile kıyaslandığında % 29.5 oranında azaldığı tesbit edilirken, benzer şekilde kamu istihdamı da 22 puan düşmüştür. Ancak buna rağmen emek piyasası etkisi zayıf görülmektedir. Özel yatırımlarda 1994 yılındaki düşmeyi takip eden yıllarda %5.3 ve %2.6 oranında artışlar izlenmiş ancak bu artışlar 1993 yılındaki %19 olan oranının altında kalmıştır. Büyüme oranlarına bakıldığında hem özel hem de kamu yatırımlarının azaldığı 1994 yılında ekonomide önemli oranda bir küçülme, takip eden dönemde ise artış izlenmektedir. Bu dönemde en önemli sapmalardan biri döviz kurunda yaşanmış, dolar kuru % 170 oranında artmıştır. İşsizlik oranı ise sıkı maliye politikalarının uygulandığı 1994 yılında önce artmış, sonra azalmıştır.

1998 ve 2000 yılları için Tablo III ve V'e bakıldığında ise sıkı maliye politikaları ile gelirler artırılırken, faiz dışı harcamaların da arttığı gözlenmektedir. Kamu personel harcamaları her iki dönemde de artmıştır. Tablo IV'den izlendiği gibi 1998 yılında kamu istihdamı artarken, kamu kesimi reel işgücü maliyeti azalmış, sonrasında istihdam azalırken, işgücü maliyeti hızla artmıştır. Tablo VI'ya bakıldığında 1998 yılından farklı olarak kamu kesimi reel işgücü maliyetinin 2000 yılında arttığı sonrasında ise azaldığı, kamu istihdamının ise sürekli azaldığı görülmektedir. Özel yatırımların GSYİH'daki payının azalması her iki dönemin ortak özelliği olmuştur. Her iki dönemi hemen takip eden 1999 ve 2001 yıllarında özel yatırımlar/GSYİH oranındaki azalma sırasıyla % 12,5 ve % 23 olarak gerçekleşmiştir. Özel tüketim 1998 yılında ve sonrasında artarken, 2000 yılı ve sonrasında (2002'de % -7.9) azalmıştır. Literatürde esas olarak sıkı maliye politikalarının özel tüketim üzerindeki etkilerine dikkat çekilmesine rağmen Türkiye için her üç dönemde de önemli bir artış sağlanamamış, tersine azalma eğilimi tesbit edilmiştir.

Gelirler açısından her üç dönemde de benzer bir gelişme söz konusudur, gelir artışı esas olarak dolaylı vergilerin payı arttırılmak suretiyle sağlanmıştır. 1994 yılından 2000 yılına doğrudan vergilerin GSYİH içindeki payında önemli bir değişiklik görülmezken, 1994 yılından önce GSYİH içindeki yüzde payı 6.6 olan dolaylı vergilerin 2000 yılı sonrasındaki payı 13.7 olmuştur.

Borç oranının düşürülmesi açısından başarılı kabul edilen 1994 yılında uygulanan maliye politikaları birinci tip politika bileşimine, 1998 ve 2000 yılı uygulamaları ise ikinci tip politika bileşimine daha yakındır. Söz konusu politikaların yükünün dağılımı da bu sonucu desteklemektedir. 1994 yılında uygulanan mali disiplin programının yükü esas olarak ücretli kesim üzerinde kalmıştır. Bu dönemde hem kamu istihdamı artış oranında hem de kamu kesimi reel işgücü maliyetlerinde önemli oranda düşüşler ile bağlantılı olarak

GSYİH içindeki ücret payı da sermaye gelirleri lehine 8.3 puan azalmıştır (Tablo II). Doğrudan vergiler azaltılırken dolaylı vergilerin artırılması da bu olumsuzluğu pekiştirmiştir.

Sıkı maliye politikalarının uygulandığı yılları belirleyen mali baskı oranının 1994, 1998 ve 2000 yıllarında yüksek çıkması aslında beklenen bir sonuçtur çünkü her üç yılda IMF ile yapılan anlaşmalar sonucu kamuda daraltıcı politikalar pekiştirilmiştir. Temmuz 1994'de imzalanan 16. stand-by düzenlemesi ile başlayan sürecin erken genel seçimler nedeniyle 1995 sonbaharında fiilen yürürlükten kalkmasından yaklaşık 3 yıl kadar sonra, haziran 1998'de IMF ile Yakın İzleme anlaşması ve 1.1.2000 tarihinde yürürlüğe giren 17. stand-by düzenlemesi takip etmiştir (Ongun, T. 2002). 1994 yılında başlayarak 2007 yılına kadar sürmesi hedeflenen kamunun GSMH'nın belli bir oranında faiz dışı fazla vermesine dayalı IMF programları, kamu maliye politikalarının tamamen borç çevrimine endekslenmesine neden olarak, maliye politikası anlayışının sadece faiz dışı fazlayı olabildiğince artırmak suretiyle borçların sürdürülebilirliğinin sağlanması olarak belirlenmesine neden olmuştur. Bu şekilde borç yönetimi ön plana çıkartılarak ekonomik büyüme ve kalkınma açısından gerekli ayarlanabilir ve etkin bir maliye politikasının nesnel dayanaklarının tasfiye edildiği görülmektedir. Bazı yıllarda yaşanan önemli daralmalar (1999, 2001) da bu anlayışın değiştirilmesini sağlayamamıştır⁴.

Maliye politikaları sadece borç yönetimine odaklanmış olmasına rağmen bu konuda ciddi bir başarı elde edilememiş, 1990'lı yılların başında toplam kamu borç stoku/GSYİH oranı %36 civarında iken 2003 yılında %83 olmuştur. Uygulanan politikalar ile borçların sürdürülebilmesi şimdilik sağlanabilirken, borçların azaltılması sağlanamamaktadır. Çünkü borçluluğu azaltacak kamu gelirleri ve kamu harcamaları politikası oluşturulamamıştır. Kamu gelirleri politikasında bütün yük dolaylı vergiler üzerinde olmaya devam ederken, kamu yatırım harcamaları en aza indirilmiştir. Sıkı maliye politikaları uygulayarak genişletici etkiler yaratılmasında özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarının oynaması gereken rolü, ekonomiye sıcak para girişi oynamaktadır. Bu anlamda ekonomik büyüme yurt dışından kısa vadeli sermaye girişine bağlı olarak ve aşırı değerlenmiş TL/ baskılanmış kur politikası temelinde şekillendirilmektedir.

---

⁴ Oysa IMF, iktisadi daralma tehlikesi nedeniyle Arjantin (1995,2000), Güney Kore (1998) ve Tayland'da (1998) bütçe açıklarının büyümesine izin vermiş, kriz tehdidiyle karşılaşan Brezilya'ya (2001) yatırımları desteklemek amacıyla daha düşük oranda faiz dışı fazlayı onaylamıştır (IMF Survey no.152).

SONUÇ

Türkiye’de son dönemde kamu borç oranındaki hızlı artış nedeniyle, maliye politikasının öncelikli hedefi borç oranını düşürmek olmuştur. Bu sorunun çözümü için sıkı maliye politikası uygulamaları ile 1994 yılından itibaren sürekli faiz dışı bütçe fazlası verilerek daraltıcı politikaların genişletici etkilerine güvenilmesine rağmen, ele alınan dönemde bu anlamda bir başarı sağlanamamış artan faiz ödemeleri ile birlikte sorun çözülmek yerine kronikleşmiştir.

Ancak incelenen dönemde, sürekli olarak uygulanan sıkı maliye politikalarına rağmen mali baskı oranında önerilen kritik eşiğin sadece üç yıl için aşılabildiği belirlenmiştir. Bu anlamda sıkı mali disiplin üç yıl ile sınırlı kalmış ve sadece 1994 yılında uygulanan daraltıcı politikaların sonucunda borç oranında geçici bir iyileşme sağlanabilmiştir. Bu noktada uygulanan politikaların başarılı olup olmadığının belirlenmesi için kullanılan iki kriterin birbiri ile ilişkisi, 1994 yılında sağlanan başarının geçici olması ve sonraki yıllarda ortaya çıkan başarısızlığın gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi faiz dışı bütçe fazlası/GSYİH oranında gerekli iyileşme sağlanamadan borç oranının azaltılabilmesi mümkün değildir. Ele alınan dönemde faiz dışı bütçe fazlası/GSYİH oranı ise, sürekli iniş-çıkışlar göstererek, hem yetersiz hem de istikrarsız bir seyir izlemiştir. Başarısızlığın diğer bir önemli nedeni ise, uygulanan sıkı politikaların, özel sektör tüketim ve yatırım harcamaları üzerinde beklenen genişletici etkiyi yaratamaması olmuştur. Bu noktada politikaların, özellikle faiz oranının düşmesini sağlayarak servet ve güven etkisi yaratılmasındaki yetersizlikleri dikkati çekmektedir. Bu anlamda uygulanan daraltıcı politikaların bileşimi sorgulanmalıdır.

Literatürde bütçe açıklarının azaltılmasında ya da kamu borç oranının düşürülmesinde kamu harcamalarında sağlanan tasarrufun önemi üzerinde durularak, özellikle transfer harcamalarının kısılması, kamu istihdamının ve ücretlerinin düşürülmesi önerilmektedir. Ancak bu noktada ülkelerin başlangıç koşulları mutlaka dikkate alınmalıdır. Hem kamu gelirleri hem de faiz dışı kamu harcamaları açısından kıyaslandığında Türkiye, OECD ve AB ortalamalarının oldukça gerisinde kalmaktadır. Bu nedenle borç sorununun çözümünde özellikle kamu yatırımlarının azalması sonucunu doğuran kamu harcamalarında tasarruf temelli maliye politikaları yerine, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlayacak politika seçenekleri mutlaka değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- AARLE, B. ve GARRETSEN, H. (2003) Keynesian, non-Keynesian or No Effects of Fiscal Policy Changes; The EMU Case *Journal of Macroeconomics* 25,s.213-240.
- AGLIETTA, M., ve UÇTUM, M. (1995) Fiscal Consolidation in Europe *Federal Reserve Bank of New York Research Paper* no.9519.
- ALESINA, A. ve DRAZEN, A. (1991) Why are Stabilizations Delayed? *AER*, vol81, no5, s.1170-1188.
- ALESINA, A ve PEROTTI, R (1995) Fiscal Expansions and Adjustments in OECD Countries *Economic Policy* 21, s.205-248.
- ALESINA, A ve PEROTTI, R (1996) Fiscal expansions and adjustments in OECD countries: Composition and macroeconomic effects ,*NBER WP* No.5730.
- ALESINA, A ve PEROTTI, R. (1998) The Political Economy of Fiscal Adjustments *Brookings Papers on Economic Activity*, no.1 s.197-266.
- ALTIOK, M. (2002) Yeni Liberal İstikrar ve Yapısal Uyum Programları: Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kriz *Praksis* (5), s.77-130.
- ARESTIS, P. (2003) The Case for Fiscal Policy *The Levy Econ. WP* No.382 Ins.
- AUERBACH, A., (2002) Is There a Role for Discretionary Fiscal Policy *NBER WP* No.9306.
- BERTOLA,G. ve DRAZEN, D. (1993) Trigger Points and Budget Cuts:Explaining the Effects of Fiscal Austerity *AER* 83, s.11-26.
- BIBOW, J. (2004) Fiscal Consolidation Contrasting Strategies& Lessons From International Experiences, *The Levy Econ. WP* No. 400
- BLANCHARD, O. (1990) Suggestions for a New Set of Fiscal Indicators *OECD WP* No.79.
- BUTTER, W., (1988) Some Thoughts on the Role of Fiscal Policy in Stabilisation and Structural Adjustment in Developing Countries *NBER WP* No.2603.
- CABET, S (2004) The Efficiency of Fiscal Policies; A Survey Of The Literature *CEPII Working Paper* No.11.
- CORSETTI, G. ve ROUBINI, N. (1996) European Versus American Perspectives on Balanced Budget Rules *AER Papers and Proceedings* vol. 86,no2,s.408-413.

- DOMAR, E. D. (1993) On Deficits and Debt *American Journal of Economics and Sociology* 52(4), 475-8.
- EMİL, F ve YILMAZ, H. (2003) Kamu Borçlanması, İstikrar Programları ve Uygulanan Maliye Politikalarının Kalitesi Genel Sorunlar ve Türkiye Üzerine Gözlemler XVII. *Maliye Sempozyumu Marmara Ü. Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Yayın No.16,Kıbrıs.
- GIAVAZZI, F. ve PAGANO, M. (1990) Can Severe Fiscal Contractions be Expansionary? Tales off Two Small European Countries, *NBER Macroeconomic Annual* vol.5, s.75-122.
- GIAVAZZI, F. ve PAGANO, M. (1995) Non Keynesian Effects of Fiscal Policy Changes: International Evidence and the Swedish Experience, *NBER WP* No.5332.
- GIAVAZZI, F. TABELLINI, T. ve PAGANO, M. (2000) Searching for Non-linear Effects Of Fiscal Policy: Evidence From Industrial and Developing Countries, *NBER WP* No.7460.
- HAGEN, V. J. ve STRAUCH, R. (2001) Fiscal Consolidation: Quality,Economic Conditions and Success *Public Choice* 109,s.327-346.
- HAGEN, J. ve A. HALLETT, STRAUCH, R. (2002) Budgetary Consolidation in Europe; Quality, Economic Conditions and Persistence *Journal of the Japanese and International Economies*, 16, 516-535.
- HEMMING, R., KELL, M, ve MAHFOUZ S. (2002) The Effectiveness of Fiscal Policy in Stimulating Economic Activity; A Review Of Literature, *IMF Working Paper*, No.208.
- HEYLEN, F. ve EVERAERT, G. (2000) Success and failure of Fiscal Consolidation in the OECD: A Multivariate Analysis, *Public Choice* 105, s.103-124.
- McDERMOTT, J ve WESCOTT, R.(1996) An Empirical Analysis of Fiscal Adjustment, *IMF Staff Papers* 43, s.725-753.
- MILLER, S. ve RUSSEK, F. (1994) The Relation Between Large Fiscal Adjustments and Short-term Output Growth Under Alternative Fiscal Policy Regimes, *University of Connecticut Department of Economics WP* 1999-04.
- ONGUN, T. M. (2002) Türkiye’de Cari Açıklar ve Ekonomik Krizler/ Ö.F.Çolak (der.) *Kriz ve IMF Politikaları* içinde, Alkım Yayınevi, İstanbul, 39-93.
- ÖZ, S. (2005) Karşılaştırmalı Vergi İstatistikleri ve Uluslararası Vergilendirmede Geleceğe Yönelik Eğilimler, *Vergi Sorunları Dergisi*, 28, 196, s.11-23.

- PAMUKCU, T. ve YELDAN, E. (2005) Country Profile: Turkey, Public Sector and Fiscal Policy Issues www.bilkent.edu.tr/~yeldane/FEMISE_Fiscal2005.pdf
- PEROTTI, R. (1996a) Fiscal Policy in Good Times and Bad, *Quarterly Journal of Economics*, 114(4), s.1399-1436.
- PEROTTI, R. (1996 b) Fiscal Consolidation in Europe: Composition Matters, *AER*, Vol.86, No.2, s.105-110.
- SUTHERLAND, A. (1995) Fiscal Crises and Aggregate Demand: Can High Public Debt Reverse the Effects of Fiscal Policy? *Journal of Public Economics* 114, s.1399-1436.
- TELLİ, Ç., VOYVODA, E. ve YELDAN, E. (2005) A Macroeconomic General Equilibrium Model for Turkey: Disinflation, Fiscal Austerity and Labor Markets, www.bilkent.edu.tr/~yeldane/ERF_Dec2005CVY_09Sep2005.pdf
- VOYVODA, E. ve YELDAN, E. (2002) Beyond Crisis Adjustment: Investigation of Fiscal Policy Alternatives in an OLG Model of Endogenous Growth for Turkey <http://www.bilkent.edu.tr/~voyvoda/Olg20021.pdf>

EK

Tablolarla İlgili Açıklamalar

-Tablo I, III ve V'de oranlar, konsolide bütçe değerlerinin GSYİH'ya oranı olarak tanımlanmıştır.

-Tablo II,IV ve VI'da ΔI ; özel yatırımlar/GSYİH oranındaki yüzde değişme, ΔC ; özel tüketim/ GSYİH oranındaki yüzde değişme, döviz kuru; nominal efektif dolar kurunda yüzde değişme, ücret/ GSYİH; işgücü ödemeleri/ GSYİH, kar/ GSYİH; faiz,rant,kar toplamı/ GSYİH, kamu kesimi reel işgücü maliyeti; kamu kesimi reel işçi ücretlerinde yüzde değişme, kamu istihdamı; sanayi grupları toplamı - üretimde çalışanlar ortalamasındaki yüzde değişme olarak tanımlanmıştır.

Tablo I: 1994 Yılında Uygulanan Sıkı Maliye Politikalarının Bileşimi

	Önce (1)	Sırasında (2)	Sonrasında (3)	Fark (2-1)	Fark (3-1)
Mali Baskı	0,3	4,6	-1,0	4,3	-1,3
Faiz Dışı Harcama	17,5	15,4	15,5	-2,1	-2,0
Faiz Ödemeleri	4,7	7,7	8,7	3,0	4,0
Transferler (faiz hariç)	4,4	4,6	5,6	0,2	1,2
Kamu Personel Harcamaları	8,5	7,0	6,5	-1,5	-2,0
Ücret Dışı Kamu Tüketimi	1,8	1,8	1,9	0,0	0,1
Kamu Yatırımı	2,6	1,9	1,3	-0,7	-1,3
Gelirler	16,8	19,3	18,0	2,5	1,2
Gelir Vergisi	5,4	4,7	4,4	-0,7	-1,0
Kurumlar Vergisi	0,9	1,1	1,2	0,2	0,3
Dolaylı Vergiler	6,6	7,8	8,6	1,2	2,0

Kaynak TCMB ve HM

Tablo II: 1994 Yılında Uygulanan Sıkı Maliye Politikalarının Makro Ekonomik Sonuçları

	Önce (1)	Sırasında (2)	Sonrasında (3)	Fark (2-1)	Fark (3-1)
Büyüme oranı	7,2	-6,1	7,5	-13,3	0,3
İşsizlik Oranı	7,8	8,1	6,4	0,3	-1,4
ΔI	9,5	-1,8	3,9	-11,3	-5,6
ΔC	-1,0	1,2	-1,9	2,2	-0,9
Döviz Kuru	62,5	169,9	65,9	107,4	3,4
Ücret/gsyh	31,3	25,5	23,0	-5,8	-8,3
Kar/gsyh	53,6	59,1	60,7	5,5	7,1
Kamu kesimi reel işgücü maliyeti	5,8	-5,0	-23,7	-10,8	-29,5
Kamu istihdamı	70,1	62,5	48,1	-7,6	-22,0

Kaynak TCMB ve HM

Kamu Borç Stokunun Azaltılmasında Maliye Politikalarının Rolü

Tablo III: 1998 Yılında Uygulanan Sıkı Maliye Politikalarının Bileşimi

	Önce (1)	Sırasında (2)	Sonrasında (3)	Fark (2-1)	Fark (3-1)
Mali Baskı	-1,6	4,6	0,7	6,2	2,3
Faiz Dışı Harcama	18,1	18,0	21,6	-0,1	3,5
Faiz Ödemeleri	9,0	11,8	15,1	2,8	6,1
Transferler (faiz hariç)	7,1	6,2	8,3	-0,9	1,2
Kamu Personel Harcamaları	6,8	7,4	8,4	0,6	1,6
Ücret Dışı Kamu Tüketimi	2,2	2,4	2,8	0,2	0,6
Kamu Yatırımı	1,8	1,9	1,9	0,1	0,1
Gelirler	19,0	22,7	25,7	3,7	6,7
Gelir Vergisi	4,8	6,6	5,6	1,8	0,8
Kurumlar Vergisi	1,3	1,4	1,9	0,1	0,6
Dolaylı Vergiler	9,4	9,4	11,4	0,0	2,0

Kaynak TCMB ve HM

Tablo IV: 1998 Yılında Uygulanan Sıkı Maliye Politikalarının Makro Ekonomik Sonuçları

	Önce (1)	Sırasında (2)	Sonrasında (3)	Fark (2-1)	Fark (3-1)
Büyüme oranı	7,7	3,9	0,1	-3,8	-7,6
İşsizlik Oranı	6,3	6,8	7,1	0,5	0,8
ΔI	2,0	-11,0	-5,6	-13,0	-7,6
ΔC	-1,6	1,6	1,7	3,2	3,3
Döviz Kuru	82,3	71,6	54,6	-10,7	-27,7
Ücret/gsyh	24,8	25,5	29,9	0,7	5,1
Kar/gsyh	58,4	57,7	51,1	-0,7	-7,3
Kamu kesimi reel işgücü maliyeti	2,1	-5,9	23	-8,0	20,9
Kamu istihdamı	76.5	81.7	75.7	5.2	-0.8

Kaynak TCMB ve HM

Tablo V: 2000 Yılında Uygulanan Sıkı Maliye Politikalarının Bileşimi

	Önce (1)	Sırasında (2)	Sonrasında (3)	Fark (2-1)	Fark (3-1)
Mali Baskı	1,0	3,9	0,7	2,9	-0,3
Faiz Dışı Harcama	20,1	21,0	22,4	0,9	2,3
Faiz Ödemeleri	12,8	16,4	20,8	3,6	8,0
Transferler (faiz hariç)	7,3	8,1	8,7	0,8	1,4
Kamu Personel Harcamaları	8,1	8,0	8,4	-0,1	0,3
Ücret Dışı Kamu Tüketimi	2,6	2,8	2,8	0,2	0,2
Kamu Yatırımı	1,9	1,9	2,3	0,0	0,4
Gelirler	23,6	27,0	28,2	3,4	4,6
Gelir Vergisi	6,4	4,9	5,6	-1,5	-0,8
Kurumlar Vergisi	1,7	1,9	2,0	0,2	0,3
Dolaylı Vergiler	9,9	12,5	13,7	2,6	3,8

Kaynak TCMB ve HM

Tablo VI: 2000 Yılında Uygulanan Sıkı Maliye Politikalarının Makro Ekonomik Sonuçları

	Önce (1)	Sırasında (2)	Sonrasında (3)	Fark (2-1)	Fark (3-1)
Büyüme oranı	-1,1	6,3	-0,8	7,4	0,3
İşsizlik Oranı	7,2	6,6	9,3	-0,6	2,1
ΔI	-11,7	1,4	-16,7	13,1	-5,0
ΔC	3,0	-1,0	-3,6	-4,0	-6,6
Döviz Kuru	66,2	48,4	59,6	-17,8	-6,6
Ücret/gsyh	28,1	29,2	27,5	1,1	-0,6
Kar/gsyh	54,5	50,8	50,9	-3,7	-3,6
Kamu kesimi reel işgücü maliyeti	10,7	18,8	-8,7	8,1	-19,4
Kamu istihdamı	83,1	67,0	28,6	-16,1	-54,5

Kaynak TCMB ve HM